

- відсутність строків передавання особи при здійсненні цього заходу;
- недостатньо визначено психологічну складову поліцейського піклування.

На нашу думку, хоча закон і передбачає у п. 4 ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» зміст протоколу, проте повинна бути затверджена відповідна форма, тому що на практиці виникає дуже багато питань. Також, ми вважаємо, що представником поліції, який би мав право складати протокол, повинен бути патрульний поліцейський або дільничний офіцер поліції. Не конкретним виглядає механізм проведення вилучення окремих предметів, і істотно, повинен бути встановлений строк передавання особи при здійсненні цього заходу. Крім того, реалізація поліцією зазначеного превентивного заходу неможлива без розуміння психологічного аспекту цього питання.

Таким чином, вищезазначені питання заважають чіткому та ефективному виконанню працівникам Національної поліції норм чинного законодавства.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 20.02.2018).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

Отримано 01.03.2018

УДК 159.923.2

Вікторія В'ячеславівна ДОЦЕНКО,

*доцент кафедри педагогіки та психології факультету № 3
(підрозділів поліції превентивної діяльності)
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7757-2793>*

ЗНАЧЕННЯ РОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Представлено результати теоретичному аналізу вивчення проблеми рольової поведінки особистості. Описано вплив виконання професійної ролі на особистість. Визначено цілі використання професійних ролей працівниками поліції. Висвітлено психологічну структуру рольової поведінки та механізми її реалізації працівниками поліції.

Поведінка людини починається з виконання певної психологічної ролі. Людина пізнає себе, оцінює свою роль, своє місце в соціальному

середовищі і відповідно до цього спрямовує, контролює і коректує власну поведінку. Тому, актуальним є вивчення значення рольової поведінки особистості працівників поліції, яка дозволяє пристосуватися до складних професійних ситуацій.

Аналіз психологічної літератури з досліджень даної проблеми дав можливість зробити висновок, що рольова поведінка – це відповідний прийнятим нормам суспільства спосіб поведінки індивіда у залежності від його статусу або завдань і очікувань навколишніх [1; 4]. Теорія ролей Дж. Мід розглядає психологічні ролі особистості в трьох аспектах [1]: 1) соціологічний, як система рольових очікувань суспільства, що впливає на формування особистості людини і оволодіння нею соціальними ролями; 2) соціально-психологічний, як виконання ролі та реалізація міжособистісної взаємодії; 3) психологічний, як внутрішня роль, яка не завжди реалізується в рольовій поведінці, але певним чином впливає на неї.

Ролі мають певну структуру і складаються з: моделі поведінки людини з точки зору суспільства; системи уявлень людини про те як вона повинна себе поводити у суспільстві; реальної поведінки людини.

Існує багато класифікацій психологічних ролей. Так, виділяють соціальні ролі приписані (наприклад, гендерні, демографічні) і досягнуті (директор, професор); ролі специфічні (обумовлені видом діяльності – касир, поліцейський) і дифузійні (мати, батько, друг, закоханий), психологічні або міжособистісні (лідери, аутсайтери); активні або актуальні, що виконуються в цей час; латентні (приховані), коли людина потенційно є носієм ролі, але не в даний момент; стихійні, спонтанні – не обумовлені вимогами і виникають у конкретній ситуації [1; 4]. У реальному житті кожний індивід виконує не одну, а кілька ролей: він може бути бухгалтером, батьком, братом тощо. Багатство і різноманітність використання психологічних ролей виступає запорукою і показником нормального психічного стану. Так, П. Лінвілл вважає, що складність особистості, багатогранність самосвідомості, до складу якої входять психологічні ролі, найкраще захищають людину від стресів [1]. Якщо індивід має всього лише одну або дві рольові ідентифікації, то будь-яка подія пов'язана з втратою ролі, здатна серйозно травмувати його свідомість (наприклад, вихід на пенсію у спортсменів або професійних військових). Якщо ж людина має більш складну самоідентифікацію, не лише спортсмена або військового, але і дружини, батька, музиканта, друга тощо, то втрата однієї ролі і однієї ідентифікації буде пережитися менш болісно, оскільки в неї є не менш значимі «запасні» ролі. Тому, чим більше соціальних ролей здатний відтворити індивід, тим більш пристосованим до життя він є. Крім того, теорія ролей особистості може бути дуже корисною для підвищення ефективності професій типу «людина-людина», оскільки саме поняття

ролі складається із двох частин, кожна з яких завжди людина: начальник – підлеглий, лікар – хворий тощо.

Теорія ролей дає можливість детально розглядати такі соціально-психологічні процеси в професійній діяльності особистості, як: розуміння і прийняття ролі; входження в роль і вихід з неї; просторово-тимчасові межі існування професійної ролі; психологічний зміст ролей; якісні особливості програвання ролей; розходження в розумінні специфіки ролі різними представниками суспільства або професій; ідентифікація «Я» особистості носія і професійно-посадової ролі тощо. Можна сказати, що кожна професія накладає специфічний відбиток на психічний вигляд людини. Так, підкреслюючи важливість і актуальність вивчення професійної деформації, А. Л. Свенцицький, визначає її через поняття «роль»: «... особливості трудової діяльності і сформованого індивідуального стилю працівника, впливаючи на властивості його особистості, можуть іноді приводити до так званої професійної деформації». Мова йде про ті випадки, коли професійні стереотипи дій, відносин стають настільки характерними для людини, що вона ніяк не може і в інших соціальних ролях вийти за рамки сформованого стереотипу, перебудувати свою поведінку згідно умов, що змінилися» [4, с. 40].

У Стенфордському тюремному експерименті з психологічного дослідження реакції людини на обмеження волі, умови тюремного життя і вплив нав'язаної соціальної ролі на поведінку, Ф. Зімбардо встановив, що роль досить суттєво впливає на поведінку людини [2]. Може виникати явище деіндивідуалізації – феномен поглинання особистості професійною роллю. Особистість втрачає контроль над своєю індивідуальністю (приклад – тюремники в експерименті Ф. Зімбардо), що є одним із проявів професійної деформації правоохоронців.

Успішність діяльності правоохоронців багато в чому визначається вмінням працівників поліції володіти широким спектром професійно значимих ролей, які використовуються у наступних цілях: з метою добування необхідної для розкриття або попередження злочинів інформації; для маскуванню власних якостей, психічних станів і мети спілкування; для вирішення соціально-рольових конфліктів; для пояснення і розуміння поведінки людей через розпізнавання рольового репертуару їх особистості; з метою профілактики професійної деформації.

У юридичні психології розрізняють три види рольової поведінки [3]: конспіративно-рольова (працівник поліції маскує свою приналежність до правоохоронних органів і представляється мисливцем, відпочиваючим, учителем тощо відповідно до оперативно-службових завдань з метою добування необхідної інформації); особистісно-рольова (працівник поліції повинен вміти показати себе як довірливу, наївну, розгублену, веселу людину маскуючи власні якості, риси характеру і психічні стани); цілерольова (працівник поліції маскує істинні цілі та наміри).

Однією із складових психологічної підготовки працівника поліції до виконання службово-професійних завдань є відпрацювання навичок рольової поведінки на трьох рівнях [3]:

- психофізіологічному – формується здатність викликати і демонструвати різні психофізіологічні реакції організму відповідно до демонстрованих психічних станів, обстановки і умов здійснення контакту з об'єктом. Виробляється максимально можливий контроль мимовільних реакцій;

- психологічному – формується вміння викликати і входити в різні психічні стани, що відповідають демонстрованій оперативній ролі, обстановці, стану об'єкта і особливостям контакту;

- соціально-психологічному – шліфується здатність до реалізації сукупності вмінь, демонстрації різних комунікативних форм поведінки з урахуванням психологічних особливостей як об'єкта і його оточення, так і обстановки, при цьому домагаються максимального узгодження його слів, жестів, реакцій, рухів, станів, які повинні бути властиві створеному образу.

Працівники поліції використовують різні психологічні механізми реалізації рольової поведінки. На стадії формування лінії рольової поведінки такими психологічними механізмами виступають: уява, ототожнення, наслідування, проектування самоподачі, фантазування, прогнозування і асоціативні уявлення. На стадії реалізації: ідентифікація, рефлексія, емпатія, механізми самопрезентації, пристосування, атракція, імітація та копіювання.

Психодіагностика рольового репертуару особистості сприятиме прогнозуванню типу поведінки працівників поліції в різноманітних професійних ситуаціях, їх емоційно-вольової реакції та готовності до вирішення службово-професійних завдань.

Отже, рольова поведінка працівників поліції – це уміння перевтілюватися в процесі реалізації поведінкових програм відповідно до умов і вимог того соціального і професійного середовища у якому вони перебувають. Розширюючи репертуар психологічних ролей працівники поліції засвоюють соціальні стандарти поведінки, вчаться оцінювати себе і здійснювати самоконтроль. Тому, навички рольової поведінки можуть бути використані працівниками поліції як інструмент адаптації до умов службової діяльності і формування професійної майстерності.

Список бібліографічних посилань

1. Горностай П. П. Личность и роль. Ролевой подход в социальной психологии личности. Киев : Интерпресс ЛТД, 2007. 312 с.
2. Зимбардо Ф. Эффект Люцифера. Почему хорошие люди превращаются в злодеев / пер. с англ. А. Стативка. М. : Альпина нон-фикшн, 2013. 740 с.

3. Прыгунов П. Я. Психологическое обеспечение специальных операций: ролевое поведение : учеб. пособие. Киев : Европейский ун-т, 2000. 302 с.

4. Свенцицкий А. Л. Социальная психология : учеб. М. : Велби ; Проспект, 2004. 336 с.

Отримано 28.02.2018

УДК 159.923.2:351.74

Ірина В'ячеславівна ЖДАНОВА,

доцент кафедри соціології та психології

факультету № 6 (права та масових комунікацій)

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук, доцент;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6361-3029>;

Ірина Олександрівна БАКУМЕНКО,

слухач магістратури

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА ЯКІСТЬ ЮРИСТА

Розкрито суть проблеми емоційної компетентності з точки зору юридичної психології. Представлені основні підходи до змісту та структури емоційної компетентності, показана її роль у професійній діяльності юриста, зроблено висновки щодо емоційної компетентності як професійно важливої якості юриста.

Проблема емоційної компетентності людини та її розвитку є однією з найактуальніших проблем сучасної психологічної науки. Традиційно ця проблематика вважається прерогативою загальної та соціальної психології, однак за останні роки спостерігається зростання інтересу юридичної психології до даної проблеми.

Коло інтересу юридичної психології до проблеми емоційної компетентності людини можна окреслити, насамперед, з точки зору суб'єктів праввідносин, одним з яких є юрист. Юридична діяльність є складною та багатоаспектною. Зміст юридичної діяльності у кожній конкретній ситуації складають окремі дії юристів, що націлені на досягнення бажаних правових результатів. Ціла низка таких дій є комунікативними діями, які спрямовані на спілкування юриста з іншими учасниками і суб'єктами юридичної справи у процесі її вирішення. Для юристів спілкування є основним інструментом під час виконання ними професійних завдань, основним засобом реалізації всіх інших сторін юридичної діяльності (пізнавально-пошукової, реконструктивної, організаційної, посвідчу вальної та ін.) [3; 4].

Слід зазначити, що проблема емоційної компетентності у «чистому вигляді» майже не розглядалася в юридичній психології. Вона впліталася у дослідження інших, більш загальних юридико-